

UDK 811.163.4*3:371.3

DOI 10.33669/KJ2018-29-07

rad primljen: 1. 11. 2018.

rad prihvaćen: 2. 12. 2018.

STRUČNI RAD

JASMIN HODŽIĆ

Univerzitet u Sarajevu
Institut za jezik
jasmin.hodzic@izj.unsa.ba

NEKI SOCIOLINGVISTIČKI ASPEKTI IMENOVANJA I UČENJA MATERNJEG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM ŠKOLSTVU S FOKUSOM NA KANTON SARAJEVO

Sažetak: U radu se govori o principima jezičke tolerancije i odnosu između bosanskog, hrvatskog, srpskog i srpskohrvatskog jezika u sinhronijskoj i dijahronijskoj perspektivi, s fokusom na prosvjetno-pedagošku praksu i različite koncepte u imenovanju i učenju maternjeg jezika i književnosti u osnovnim i srednjim školama u Bosni i Hercegovini, specifično u Kantonu Sarajevo. Uz sociolingvistički pristup problemu, dodatno je izvršena kognitivnolingvistička analiza uloge medija i šire društvene javnosti u stvaranju različitih pogleda na ulogu maternjeg jezika u organizaciji prosvjetno-pedagoškog rada.

Ključne riječi: maternji jezik, obrazovni sistem, jezička politika, mediji, teorija okvira (framing).

Umjesto uvoda: Specifično jezičko stanje u Sarajevu i BiH

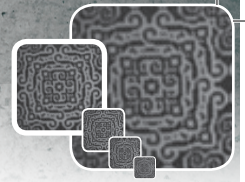
Kada je uredništvo sarajevskog časopisa *Život* na proljeće 1970. pokrenulo anketu o jeziku pod nazivom: “Tradicija, teorija i sadašnja praksa u primjeni književnog jezika u Bosni i Hercegovini”, računalo

je na “veoma živo zanimanje za probleme našeg jezika i jezičke prakse u cijeloj našoj zemlji (tadašnjoj Jugoslaviji, op. a.), a posebno u našoj Republici (BiH, op. a.) **s obzirom na specifično jezičko stanje u njoj**” (istakao J. H.) (Dizdar 1970: 3), pa je “uputilo pismo tridesetpetorici eminentnih stvaralaca” s molbom da svojim prigodnim tekstovima uzmu učešće u spomenutoj anketi. Što se tiče samih učesnika ankete, “Od sedmorice lingvista nisu se odazvala dvojica, od šesnaest književnika i književnih kritičara radove su poslala petorica, od četvorice filozofa odazvao se samo jedan, a od osmorice društveno-političkih radnika nije se odazvao niti jedan” (Dizdar 1970: 3). Tako su stvarni učesnici ankete bili Muhamed Filipović, Jovan Vuković, Veselko Koroman, Svetozar Marković, Alija Isaković, Miloš Okuka, Vitomir Lukić, Asim Peco, Nikola Martić, Risto Trifković, Milan Šipka i Mak Dizdar. Neosporno je da, s obzirom na specifičnosti kod pitanja upotrebe jezika u obrazovanju u Bosni i Hercegovini danas, a naročito s posebnim osvrtom na “slučaj” Kantona Sarajevo, jedna ovakva anketa možda bi nam dobro došla i danas. Ondašnji urednik časopisa *Život* Mak Dizdar u svome odveć poznatom i za lingvističku bosnistiku veoma važnom tekstu “Marginalije o jeziku i oko njega”, već u prvoj rečenici, odnosno u početnim redovima, napisao je:

Kada se dešava bilo kakva diskriminacija treba ostaviti sve poslove ma koliko oni bili važni i pokušati da se takva pojava spriječi. A pošto smo živi svjedoci jednog fenomena koji se dešava u vezi s našim jezikom, što smo ga namrli kao našu najdragocjeniju baštinu, ostavimo sve na stranu bar toliko vremena koliko je potrebno da se iskoristi svoje pravo na pravdu, za koju smo se i borili zato da bi mogla biti ostvarena. (Dizdar 1970: 109)

Bez obzira na sve promjene vremena, konteksta i povoda za izricanje prethodno spomenutih tvrdnji, mogli bi se složiti da, jednostavno, u veoma velikom procentu iste rečenice samo mogu i trebaju da se ponove i danas.¹ Dakle, govorimo o jeziku, diskrimi-

¹ Preporuka “treba ostaviti sve poslove” po pitanju struke konkretno bi mogla da znači između ostalog i to da, dok ustanove i pojedinci rade na izradi normativnih priručnika

naciji, pravu i pravdi. I svim našim specifičnostima. Zato je pitanje upotrebe jezika u prosvjetno-pedagoškoj praksi u KS danas poprimilo upravo iste ove okvire (i kontekste). U javnom prostoru vodi se rasprava o tome kako se danas odnosimo prema imenovanju i učenju maternjeg jezika u srednjem i osnovnom obrazovanju (mada se ista ova pitanja mogu prenijeti i na univerzitetski nivo). Pri svemu se vodi računa da živimo u multinacionalnim, odnosno multietničkim zajednicama. Postavljaju se pitanja međusobnog odnosa zakonom priznatih jezika na teritoriji kantona, entiteta i države u cjelini, s fokusom na područje nastave ili odgojno-obrazovnog rada u osnovnim i srednjim školama. Uza sve to, nameće se pitanje poimanja stvarnog odnosa između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika – jesu li to u poimanju različiti jezici ili ih poimamo samo kao jezike s različitim imenima? Kako se ponijeti u različitim okolnostima: 1. Ako su to u poimanju različiti jezici, to bi moglo da znači da svako dijete treba da uči sva tri jezika, jer su to službeni jezici² u našoj državi? 2. Ako su u poimanju to jezici s različitim imenima, je li dovoljno da dijete uči bilo koji od tri spomenuta jezika da bi poznavalo i ostala dva? 3. Treba li u poimanju ovih pitanja poštovati stvarno stanje koje je odraz historije, kulture i tradicije? 4. Treba li razlikovati komunikativne kompetencije stečene učenjem jezika od metodoloških, stručnih i pedagoških aspekata pripadajućih planova i programa za učenje maternjeg jezika i književnosti kao nastavnog predmeta (a ne kao jezika)?

Dakako, još se pitanja nameće u javnoj raspravi, a potpunu obaviještenost možemo steći samo kroz sveobuhvatnu analizu ili što je moguće više obuhvatniji pristup ovom problemu.

jednog jezika, dotle im vladajuća struktura jednim političkim aktom, preporukom, dopisom ili instrukcijom može onemogućiti društvenu valorizaciju tog posla. Slično se desilo s Gramatikom bosanskog jezika (1890) koja je naknadno, uslijed poznatih okolnosti kod zabrane bosanskog jezika, morala biti štampana pod drugim imenom.

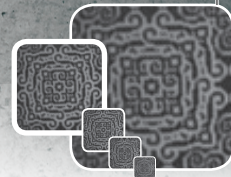
² Interesantno je pogledati put ozakonjenja tri službena jezika u BiH. Zakonska formula-cija data 1993. sama po sebi bila je dvosmislena jer je mogla podrazumijevati da se radi o tri jezika triju naroda, ili pak tri imena standardnog jezika (v. Hodžić 2018). Donekle slična formulacija ostala je u današnjem zakonu o odgoju i obrazovanju.

No, kada već ovakva pitanja izazivaju nedoumice, neslaganja i rasprave u javnom prostoru, onda je, pritom, veoma bitno razgraničiti temu o kojoj se raspravlja. Da li se raspravlja o odnosima među ova tri jezika i treba li o tome raspravljati danas kad o svemu imamo napisane tomove knjiga i u praksi primjere u kakvom stvarnom odnosu stoje spomenuti jezici? Da li se raspravlja o imenu nastavnog predmeta ili o imenu jezika? Da li ime predmeta psiholingvistički i kognitivnolingvistički može da utječe na percepciju samog maternjeg jezika i odnosa prema njemu³ (jer, u školskoj dokumentaciji i evidenciji upisuje se ime nastavnog predmeta)? Da li se raspravlja o didaktičko-metodičkim formama rada i pedagoškim standardima u nastavi maternjeg jezika i književnosti, ili se rasprava vodi o diskriminaciji i segregaciji? Često će “dizanju medijske prašine” glavni saveznik biti (očekivano, ili ne) površinski pristup problemu, uz znatne odmake od suštinskih aspekata teme o kojoj se govori ili, čak, uz potpuno skretanje s teme. Pri svemu, nije nevažno ni pitanje ko, s kim i kako raspravlja, jer nije rijedak slučaj da raspravu započinjaju (ili vode) sami novinari, gdje se ovakva tema tretira samo kao dnevno-politički senzacionalni sadržaj vrijedan medijske pažnje. Međutim, iako je tako potpuno neprofesionalno o ovakvim temama razgovarati na spomenuti način, postavlja se generalno pitanje uloge medija i suštinsko pitanje ko će i kako će smirivati uzburkanu javnost? Odnosno, kako i zašto je do “medijskog dizanja prašine” ikako došlo?

Praktično, pojednostavljeno rečeno, radi se o tome da se, uz tri službeno priznata jezika u Bosni i Hercegovini, na jednom bosanskohercegovačkom području koristi dominantno srpski jezik, na drugom dominantno hrvatski jezik, a ponedje (u ostatku) i dominantno bosanski jezik. Aproksimativno, problem je nastao kod pitanja upotrebe jezika u “multinacionalnim sredinama” (Brčko i Sarajevo⁴, ili u nekim povratničkim sredinama, naprimjer). U Kantonu Sara-

³ Pored nekoliko zakonodavnopravnih akata, sektor obrazovanja je jedini u kojem je bosanski jezik statusno prisutan u društvu. Čak i bosanski školski udžbenici jezika i danas imaju nominaciju *Naš jezik*.

⁴ Brčko i Sarajevo se izdvajaju po nizu svojih specifičnosti pa ih apostrofiramo ne smatrajući ovdje druge bh. gradove manje multinacionalnim.

jevo je, nešto slično kao i u Brčko Distriktu, kroz primjenu principa tolerancije data mogućnost izbora vlastitog maternjeg jezika koji se uči u školi na predmetu Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, ili Srpski jezik i književnost. Takva mogućnost data je (najčešće na univerzitetskom nivou) i u drugim bh. gradovima u kojima je u upotrebi bosanski jezik (Mostar, Bihać, Zenica, Tuzla). Ostalo je do kraja neriješeno pitanje praktične primjene prava da svako dijete bira svoj maternji jezik, uslijed čega se i došlo do velike rasprave o segregaciji i diskriminaciji, koja se, paradoksalno, sve više vezuje za “slučajeve” u kojima se pruža mogućnost izbora.⁵

Zato ovdje sagledavamo jednu širu sliku odnosa među našim jezicima u dijahronijskoj ravni, u komparaciji sa sadašnjim stanjem, te dodatno analiziramo uzroke različitih pogleda na pitanje uloge jezika u prosvjetno-pedagoškoj praksi u Bosni i Hercegovini. Kroz kognitivnolingvističku perspektivu analizirali smo i “politički jezik”, odnosno “načine društvene komunikacije” sagledane kroz Lejkofovu (Lakoff 2004; 2006; 2009) teoriju okvira (*framing*), na primjeru analize medijskih sadržaja koji imaju snažan utjecaj na javno mnijenje (v. poglavlje o medijskom izvještavanju).⁶

⁵ Dodatni problem nastao je kada se pod mogućnošću izbora ponudilo nešto što nije učene jednog (svog, vlastitog) maternjeg jezika, što se svelo na u praksi prisutno tročlano imenovanje jezika i nastavnog predmeta, za šta nerijetko u obrazloženjima (kako se radi o jednoj te istoj realiji koja je stoga samo nominacijski sporna) možemo čuti argumente iz kulturnog TV serijala “Nadrealisti”, umjesto da se ponudi sveobuhvatna analiza jednog tako osjetljivog pitanja. (Tako će, uzimamo li pojedinca kao polaznu tačku gledišta, za svaku individuu prosto biti irelevantno pitanje radi li se o jednom ili o više jezika – zapitani će, polazeći od sebe, svoj jezik prirodno uvijek odrediti kao vlastiti maternji, dakle jedan, ne ulazeći u pitanje u kakvom odnosu stoji njegov jezik prema nekim drugim jezicima. Insistiranje na vezivanju i “drugih jezika” za pojedinca koji bira jedan maternji jezik isto tako bi moglo biti protumačeno kao čin nametanja, odnosno netolerancije, pri čemu se upravo uzima u obzir činjenica da se tu ne radi o jednom jeziku. Zato se u javnosti moglo čuti i zastupanje stajališta da dijete u školi mora da uči sva tri službena jezika u BiH.)

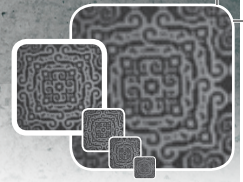
⁶ Zahvaljujem se dr. sc. Adiju Masli na pomoći i konkretnim savjetima kod primjene kognitivne lingvistike i teorije okvira na jezik javne komunikacije.

Principi jezičke tolerancije – komparativna analiza u dijahronijskoj ravni

U šezdesetim i sedamdesetim godinama prošlog vijeka o sličnim temama se moglo više čuti na kongresima, savjetovanjima, konferencijama, pa i na političkim sjednicama, nego u medijima, mada su, naravno, mediji, koliko je to bilo u opisu njihova posla, prenosili do javnosti potrebne informacije o svemu navedenom, ili je javnost na druge načine (kroz prigodne stručne publikacije) mogla o tome da se informiše.

Zato se ovdje bitno podsjetiti da je sredinom prošlog vijeka održano nekoliko tematskih sjednica Centralnog komiteta (CKSKBiH) na kojima se govorilo o jeziku, da je održano i nekoliko naučnih i stručnih skupova i savjetovanja o jeziku, kao u Sarajevu 1965. godine *Kongres slavista Jugoslavije* ili *Simpozij o jezičkoj toleranciji* 1970. godine te *Mostarsko savjetovanje o književnom jeziku* 1973. godine ili *Trebinjsko savjetovanje o pravopisnoj problematici* 1976. godine. Zašto su spomenuti skupovi i savjetovanja važni za nas u Bosni i Hercegovini danas? Podsjećamo se da je upravo početak druge polovine prošlog vijeka bio i početak polarizacije prethodno uspostavljenog zajedničkog srpskohrvatskog standardnog jezika, pri čemu je bilo jasno priznavanje istočne i zapadne varijante, dok se sporadično govorilo i o posebnoj, bosanskoj ili bosanskohercegovačkoj jezičkoj varijanti te je bio ozvaničen i tzv. *bosanskohercegovački standardnojezički izraz*. Posebno je važno sagledati kako su se u tadašnjim raspravama tretirala pitanja upotrebe srpskog i hrvatskog jezika u Bosni i Hercegovini, odnosno kakvo je mjesto bosanskog jezika bilo u tim odnosima.⁷ Ukratko, stanje je bilo takvo da su srpski i hrvatski jezik kao nominalno čisti oblici istočne i zapadne varijante tada zajedničkog standarda bili priznati i afirmirani ne samo na području za koje su

⁷ Valja napomenuti da su se spomenuta savjetovanja i rasprave vodile zbog potrebe za usaglašavanjem struke u tako reći novonastalim okolnostima (polarizacija zajedničkog standarda). No, danas u BiH ni na koji način ne možemo govoriti o nekim prelaznim uvjetima i novonastalim okolnostima – one su kakve jesu posljednjih četvrt stoljeća (a suštinske pojedinosti iste su stoljećima).

suštinski bili vezani (istočno i zapadno od centralnog, bosanskohercegovačkog područja) već se po principu “jezičke tolerancije” prihvatila sloboda izbora izražajnih jezičkih mogućnosti, pa se u konkretnom smislu išlo i do toga da ona obuhvata “pravo opredjeljenja za jednu od postojećih književnojezičkih normi zapadne i istočne varijante u njihovom čistom obliku” (Šipka 1975: 105), odnosno pravo opredjeljenja za srpski i hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini. Uprkos tome, programski stavovi izrečeni kroz principe jezičke tolerancije uglavnom su se odnosili na koncept izbjegavanja jezičke polarizacije na tlu BiH, što je ustvari značilo izbjegavanje priznavanja posebnosti bosanske jezičke varijante, odnosno bosanskog jezika – pri čemu je praktično kroz mogućnost upotrebe zapadne i istočne varijante u njihovom čistom obliku, uz dominantno postojeći bosanskohercegovački standardnojezički izraz srpskohrvatskog jezika, opet došlo do jezičke polarizacije na tri posebne jezičke varijante. Valja se podsjetiti na to da je već 1967. prestao važiti Novosadski dogovor pa je *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* s hrvatske strane te *Predlogom za razmišljanje* sa srpske strane praktično prestao postojati srpskohrvatski književni jezik. Kako smo i kazali, izbjegavanje jezičke polarizacije i njegovanje principa jezičke tolerancije bilo je prisutno još samo u Bosni i Hercegovini. Tako je tada ustanovljeni *bosanskohercegovački standardnojezički izraz* bio stvarno i nominalno izraz srpskohrvatskog standardnog jezika kojemu se nije mogao priznati status posebnog (bosanskog) standardnog jezika, već se govorilo o jezičkom izrazu, tj. o varijanti.⁸ S druge strane, postojali su i prigovori da se tu radi o ijekavskom obliku istočne varijante, što u pogledu zdrave jezičke politike nikako nije mogao biti princip kojim bi se rukovodili bosanski normativisti.⁹ Generalno, za bh. teren nije

⁸ Iako je on u praksi bio izjednačen s drugim priznatim jezicima time što su “materijali Skupštine SFRJ pripremani i objavljivani i na bosanskohercegovačkom standardnojezičkom izrazu” (Baotić 2012: 379), po jezičkoj adaptaciji sarajevskih lingvista, isto se tako zna da “standardnojezični izraz sh/hs jezika u Bosni i Hercegovini nikada nije definiran” (Baotić 2012: 397), pa su principi jezičke tolerancije bili samo načelni.

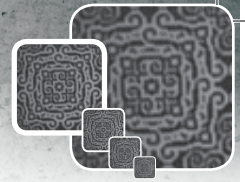
⁹ Jezička politika u BiH tada je usmjeravana najviše kroz *Simpozij o jezičkoj toleranciji* te kroz *Mostarsko savjetovanje o književnom jeziku*, a naročito kroz dokument usvojen na sastanku CK SK BiH iz februara 1971. godine konkretno imenovan kao “Književni jezik i književnojezička politika u Bosni i Hercegovini” (Šipka 1975: 97). Zaključci o pravicima

vrijedio princip polarizacije, već princip potpune slobode individualnog opredjeljivanja za “sva kulturna dobra naroda srpskohrvatskog jezičkog područja” (Šipka 1975: 96). Samo nekolicina autora zalagala se za prihvatanje realnog stanja i njegovanje svijesti o bosanskom jeziku još i u to vrijeme, što bi se odnosilo na sva kulturna dobra izvorno bosanskog jezičkog naslijeđa, a ne na preuzimanje takoreći uvoznih jezičkih rješenja. Posebno, to su bili Alija Isaković i Mak Didar, tekstovima Isaković (1965, 1970) i Dizdar (1970), mada su o bosanskom jeziku govorili još i Ismet Smailović (1974), Asim Peco (1970, 1974) i Milan Šipka (1970) – kao krug značajnih i utjecajnih lingvista toga vremena. Dizdar i Isaković su istupali kao književnici¹⁰ i otvoreno branili bosansku jezičku varijantu i bosanski jezik, gdje su davali niz potvrda o njegovom kontinuitetu kroz stoljeća.¹¹ No, govoreći o “bosanskohercegovačkom standardnom izrazu” dr. Asim Peco je u diskusiji na *Mostarskom savjetovanju* 1973. kazao između ostalog da “iz izlaganja drugih referenata stiče se utisak da se ovdje ide ka posebnom standardnom izrazu što bi se moglo shvatiti i ka poseb-

jezičke politike nerijetko su mogli biti označeni i kao slatkorječivi, s obzirom na to da je njegovana “puna sloboda individualnog izbora jezičkih izražajnih sredstava, bez obzira na njihovu varijantsku markiranost u drugim sredinama” (Šipka 1975: 100), a polazna osnova bila je tvrdnja da “Narodima Bosne i Hercegovine i njihovoj kulturi ne odgovara usmjeravanje književnog jezika u pravcu dvovarijantske (ili dvojezičke) polarizacije niti formiranje treće, bosanskohercegovačke varijante” (Šipka 1975: 94), što je zapravo značilo prihvatanje prvog načela tadašnje književnojezičke politike u BiH, odnosno: “Prihvatanje hrvatskosrpskog, odnosno srpskohrvatskog književnog jezika kao jednog jezika sa svim raznolikostima i varijantnim razlikama” (Šipka 1975: 108). Kad se uzme u obzir da se tvrdilo i to da se i dalje prihvataju principi Novosadskog dogovora i “sve ono što egzistira na cjelokupnom hrvatskosrpskom jezičkom području u granicama zajedničke književnojezičke norme (bez obzira na varijantsku polarizaciju u drugim sredinama)” (Šipka 1975: 94) te da “Na Simpozijumu (o jezičkoj toleranciji, op. a.) je jasno pokazano da Muslimani (Bošnjaci, op. a.) u svome govoru i u književnojezičkom izrazu svojih pisaca i kulturnih radnika nemaju nijedne fonetske, morfološke ili leksičke osobine” (Šipka 1975: 102) – i još kad ovdje dodamo “njegovanje autohtonih / autentičnih vrijednosti”, što je isto bio jedan od usvojenih principa, onda sasvim jasno postaje šta ostaje kao književni/standardni jezik u BiH.

¹⁰ Iako je Alija Isaković diplomirao jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, u vezi sa spomenutom anketom u časopisu *Život* Dizdar Isakovića oslovljava profesorom.

¹¹ Paradoksalno, uprkos svemu, i danas se u bh. javnom prostoru (ali i napose u prosvjeti) malo zna i govori o tome, i stoga su rasprave još i veće.

nom¹² književnom jeziku” (Peco 1974: 109), pa je dr. Ismet Smailović u svojoj reakciji otvoreno poručio:

Ne bih želio da drug prof. dr. Asim Peco ode s ovog sastanka s utiskom da mi u Bosni, kako on kaže, možda ne **stvaramo nekakav bosanski jezik**. On to nije istina kategorički rekao, ali maltene bojim se da nije to mislio. Ja mislim da on može otići s uvjerenjem da to nije naša namjera. Nama nije namjera nikad bila da stvaramo poseban bosanskohercegovački jezik, niti kakvu varijantu, **mi smo uvijek bili protiv toga**. (istakao J. H.) (Smailović 1974: 126)

S obzirom na to da u zaključku svog izlaganja dr. Smailović nedvosmisleno podržava poznate tada utvrđene principe književnojezičke politike: “Mi smo za punu toleranciju i sa ovog skupa treba da se raziđemo sa zaključcima da se što brže i što dosljednije primjenjuje ono što je rečeno u Zaključcima Simpozija i u dokumentu društvenopolitičkih organizacija koji možemo nazvati poveljom književnojezičke politike u Bosni i Hercegovini” (Smailović 1974: 126) – nije teško zaključiti da se tada dominantno zastupao koncept očuvanja srpskohrvatskog jezika u BiH, uz mogućnost opredjeljenja za srpski i hrvatski jezik u BiH, i uz otvoreno protiviljenje bosanskom jeziku – a sve se to skupa označavalo “principima tolerancije”. Potvrdu za

¹² Ovdje je naročito važno ukazati na to da bosanskom jeziku 1970. godine u anketi časopisa *Život* svojevrсно daje na važnosti i Milan Šipka, kasnije prvi direktor sarajevskog Instituta za jezik: “Narodni jezik u BiH, većim dijelom svojih govora, postao je u 19. stoljeću sticajem različitih društvenih i lingvističkih okolnosti, temelj zajedničkog srpskohrvatskog standardnog jezika” (Šipka 1970: 104). Ovdje M. Šipka dodatno navodi niz izvora za prikaz kontinuiteta bosanskog jezika kroz historiju, kao i niz poznatih pohvala bosanskom jeziku prema kojem se na jednom mjestu odnosi etiketom: “našeg, bosanskog jezika” (Šipka 1970: 104) – iako će se svojim kasnijim djelovanjem M. Šipka opredijeliti za srpski jezik. Sam Asim Peco je u svojim kasnijim radovima odavao priznanje Bošnjacima kao autohtonom narodu ovog tla i jezika, dajući primjere bošnjačkih književnika koji su direktno hvalili svoj jezik i čak ga u svojim djelima imenovali kao bosanski, gdje se priznaje i posebna uloga govorne riječi Bošnjaka za formiranje normiranog jezika, a već 1970. je, iako s velikom dozom ironije, govorio i o tome da se istim argumentima kojima se brane srpska i hrvatska varijantna obilježja mogla braniti i bosanska posebnost u jeziku, uz niz fonoloških, morfoloških i leksičkih posebnosti (v. Peco 1970 i 2001). Također, I. Smailović je poslije otvoreno pisao o standardizaciji bosanskog jezika (v. Smailović 2003).

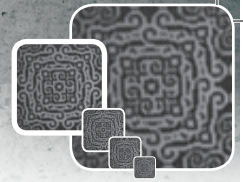
ovakav zaključak daje nam Veselko Koroman (1970) u svom odgovoru na anketu o jeziku provedenu u časopisu *Život*:

Na koncu, ima nejasnoća i u zaključcima što su objavljeni nakon spomenutog razgovora o jeziku. Tu se priča o »jedinstvu raznolikosti« – bez »varijantske polarizacije«, a sve uz istodobno odbacivanje »treće, bosanskohercegovačke varijante«. Kako to: nema treće varijante, a nema ni varijantske polarizacije!? Čega onda ima? Zar ovu alogičnost može podnijeti zdrav razbor? (Koroman 1970: 45)

Slično je u diskusiji poslije *Mostarskog savjetovanja o književnom jeziku* koje je potvrdilo zaključke sa *Sarajevskog simpozija o jezičkoj toleranciji* (a koji je za polaznu osnovu imao Novosadski dogovor), kao neko ko je direktno uključen u proces nastave, profesorica Amira Idrizbegović u svojstvu prosvjetnog savjetnika¹³ u Pedagoško-prosvjetnom zavodu Sarajevo, postavila pitanje: "Šta će se od sada izučavati u školama: srpskohrvatski-hrvatskosrpski književni jezik ili tzv. bosansko-hercegovački književnojezički standard, odnosno, standardni jezički izraz?" (Idrizbegović 1974: 195), odnosno da li će se koristiti pravopisne odredbe vezane uz Novosadski dogovor ili tada već dostupne pravopisne odredbe koje su bile ponešto izmijenjene i prilagođene standardnom govoru u BiH¹⁴ – sa zaključnim zapažanjem: "Kao savjetnik za maternji jezik ja ne bih mogla u ovom trenutku konkretno uputiti nastavnike u pravcu praktične realizacije primljenih zadataka." (Idrizbegović 1974: 195), po čemu se vidi da se, jednako kao i danas, upotreba jezika u prosvjetnoj djelatnosti itekako ticala jezičke politike u cjelini. Mišljenja smo da i u ondašnjem i u današnjem slučaju kod rasprave na temu jezika, nažalost, u javnosti nema jasno izraženog stava iza kojeg stoji struka, pa i ne čudi i sve veća pojavnost nedoumica i rasprava, bile da su one namjerno izazvane s ciljem unošenja dodatnih nejasnoća ili su pak odraz realne

¹³ A. Idrizbegović je dugo godina poslije, u Oslobođenju iz februara 1991. objavila članak "U prilog bosanskom jeziku", a već 2003. i knjigu *Bosanski jezik i Bošnjaci: kulturnohistorijski okviri*, Sejtarija, Sarajevo.

¹⁴ Marković – Ajanović – Diklić (1972): *Pravopisni priručnik sh. jezika*, Svjetlost, Sarajevo.

slike vremena i društveno-političkih okolnosti. Također, recimo da su probosanski istaknuti lingvisti šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka jasnije i konkretnije bili postavili pitanje standardnog jezika u Bosni i Hercegovini, vjerovatno bi kasnijim generacijama bilo mnogo lakše. To, nesumnjivo, vrijedi i za nas danas.

Aktuelni preoblem jednočlanog ili višečlanog imenovanja jezika i nastavnog predmeta

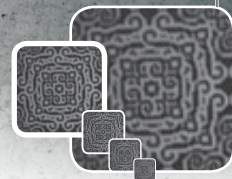
Ne ulazeći u pitanja višečlanog imenovanja jezika i nastavnog predmeta u serbokroatističkoj eri, ovdje za polaznu osnovu uzimamo savremeno pitanje tročlanog imenovanja nastavnog predmeta (i jezika) u Bosni i Hercegovini, s posebnim osvrtom na rješenja koja je već u više navrata po ovoj osnovi davalo za to nadležno ministarstvo. Inače, zanimljivo je zapažanje po kojem bi upotreba višečlane nominacijske strukture morala biti proizvodom zajedničkog dogovora Bošnjaka, Hrvata i Srba, a nikako nečiji proizvoljan odabir. Tako je 1991. Alija Isaković načelno imao takav prijedlog, o službenom jeziku trokomponentnog imena koji bi bio dogovor triju strana. No, takav dogovor nikada nije postignut. I nije on samo pitanje spajanja bosanskog s hrvatskim i srpskim, već i spajanje hrvatskog i srpskog koje se u nastojanjima Hrvata i Srba uopće ne može evidentirati. A i kada bi bilo tako, s obzirom na uvid u tradiciju i ukupnu dijahronijsku sliku ovog pitanja, Bošnjake niko i ne bi smio obavezivati¹⁵ da daju svoj pristanak na takvo nešto. Zato se ni u kojem slučaju ne bi smjelo odustajati od prepoznavanja autonomnosti, samosvojnosti i individualnosti, a posebno prije bilo kakve rasprave o nekom konceptu zajedništva. Dosadašnji primjer tročlanog imenovanja jezika u pedagoškoj evidenciji u Kantonu Sarajevo za posljedicu je imao i pisanje tri (a ne jednog) jezika u učeničke svjedodžbe i knjižice. Sve je zapravo bio rezultat prethodnog uputstva koje je dalo

¹⁵ Bečki i Novosadski dogovor u potpunosti zanemaruju Bošnjake koji su se morali opredjeljivati i za naciju ili ostajati neopredjeljeni, a koji su u kontinuitetu baštinili svijest o svom bosanskom jeziku.

Ministarstvo 2011. godine. Naime, 2011. g. Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo dalo je uputstvo po kojem se tražilo da se u školskoj dokumentaciji i evidenciji piše “Bosanski, hrvatski, srpski¹⁶ jezik i književnost” (Izvor 2), i to “kako bi se izbjegla šarolikost u pisanju naziva” (Izvor 2), ali i “s obzirom na to da se korištenjem sva tri naziva jezika ne bi prekršilo pravo nekog od konstitutivnih naroda na korištenje naziva maternjeg jezika” (Izvor 2). Treba naglasiti da je predviđeno pravo učenika da koristi naziv svog maternjeg jezika, a ne sva tri naziva za tri konstitutivna naroda, odnosno ne i tročlani naziv, pa se može smatrati da prethodna odluka nije u potpunosti bila u skladu sa zakonom.¹⁷ Također, iz uputstva koje je dato 2011. proizašlo je “ekonomično rješenje” da se sve više u praksi pojavljivalo korištenje višesmislene skraćenice “BHS jezik”. Valja se podsjetiti na to da je i Ministarstvo Republike Bosne i Hercegovine imalo sličan problem. Naime, u Saopćenju Ministarstva za obrazovanje, kulturu, nauku i sport R BiH, iz 1995. godine, stajala je sljedeća odredba: “(...) u školskim dokumentima (odjeljska knjiga i matična knjiga, đačka knjižica i svjedodžba i drugo) upisuje se onaj naziv jezika za koji se učenik odnosno njegov roditelj izjasni, tj. ili »bosanski«, ili »srpski«, ili »hrvatski« jezik i književnost” (Izvor 1) – dakle, jedan od ovih pripadajućih naziva za jezik i književnost, npr. *Bosanski jezik i književnost*. U završnom dijelu Saopćenja stajalo je i to: “Škole su dužne da prilikom unošenja podataka u školsku dokumentaciju za učenike na početku školovanja, odnosno, na početku školske godine, konsultuju učenike odnosno njihove roditelje koji naziv jezika će se upisivati u školskoj dokumentaciji za konkretnog učenika” (Izvor 1). S obzirom na to da je ovo Saopćenje pisano nakon pritužbe “da se za učenike hrvatske nacionalnosti ili učenike srpske nacionalnosti u školskoj dokumentaciji ne unosi naziv za jezik »srpski«, odnosno »hrvatski«, nego samo »bosanski« jezik” (Izvor 1), u Saopćenju je stajala i odredba da u rubrikama, u školskoj dokumentaciji, “koje se

¹⁶ Što je djelimično negramatična struktura (up. *Kupio sam plavu, crvenu, žutu majicu.*) i što je kasnije preraslo u konstrukciju BHS jezik.

¹⁷ Inače, model poučavanja tri jezika u jednoj učionici, ako bi ikako bio izvodljiv, može biti shvaćen na više načina: 1. Svi uče tri jezika. 2. Svi uče svoj jezik. 3. Svi pomalo uče sve, a niko do kraja ne uči svoje. (v. Hodžić 2018: 95–100).

odnose na više učenika”, upisuju se “sva tri naziva jezika” (Izvor 1).¹⁸ Također, odredba o “sva tri naziva u zajedničkim rubrikama” nažalost je 2011. godine bila postala opće pravilo jer nije apsolutno važila praksa opredjeljivanja za jedan jezik. Danas u zakonskim okvirima, ipak, svako ima pravo na učenje svog maternjeg jezika, pri čemu se jedan ili druga dva maternja jezika ne bi smjeli nametati bilo kome drugom. No, Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo je 2011. bilo dalo uputu (Izvor 2) koja je na neki način potpuno izokrenula prethodnu, onu iz 1995. godine (Izvor 1). Ono što je bilo dato samo kao mogućnost, kasnije je bilo postalo pravilo. Evidentno se, možda i s dobrim namjerama, tako bila napravila krupna greška. Rečeno je u objašnjenju to da korištenjem tročlanog naziva umjesto jednočlanog nije napravljen nikakav prekršaj jer su sva imena za jezike bila u opticaju. Problem je, pak, što tročlani naziv nije isto što i tri naziva i što je ovim evidentno bila prekršena zakonska odredba da se koristi *jedan od tri naziva*, a ne sva tri istovremeno.¹⁹ Iako je u uputstvu Ministarstva iz 2011. godine ostavljena dodatna mogućnost izbora i jedne nominacijske formulacije, to se dopuštalo samo uz pismenu saglasnost roditelja – pa je, do septembra 2017. godine, u Sarajevu važilo pravilo da se za korištenje bosanskog imena jezika morao ispunjavati za to poseban formular, a po automatizmu se koristio tročlani naziv. Ipak, iako se neki lingvisti otvoreno, na različite načine, zalažu za koncept “zajedničkog” (bilo da je to pozivanje na nekadašnji srpskohrvatski jezik, na srpski kao jedini jezik, ili na BHS/BCHS kao neke hibridne prijelazne forme ili kao proizvod administrativnog principa jezičke ekonomije), veoma je moguće da se u odabiru takvog “zajedničkog” koncepta, kakav god da bio, ne vodi strogo računa o mogućim posljedicama, niti se u takvim zalaganjima prepoznaje dosljednost, sveukupni kontekst cijelog južnoslavenskog prostora i sl. Ne bismo smjeli gajiti realnost da se u dijelovima

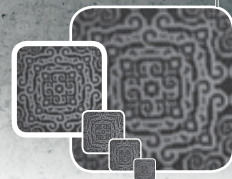
¹⁸ Interesantno je da je u slučaju miješanih odjeljenja data uputa po kojoj se koncepcija jezika oslanja na tzv. bosanskohercegovački standardnojezički izraz kao jedan jezički standard u Bosni i Hercegovini.

¹⁹ Tročlani naziv za predmet i tri naziva za predmet pojavnosti su koje trebamo razlikovati. I zakonski je zagarantovano pravo učenika na korištenje naziva svog maternjeg jezika, a ne pravo jednog učenika na korištenje sva tri naziva za jezike tri konstitutivna naroda.

BiH zagovara posebno srpski, posebno hrvatski, a u ostatku države zajednički jezik ili obavezno tri jezika (v. Hodžić 2018: 92–100), da i ne govorimo o cijelom južnoslavenskom terenu. Isto tako, različiti modeli učenja jezika u nastavnoj praksi tiču se i različitih pristupa proučavanju književnosti (npr. nacionalni, regionalni, stilski) i svi su oni mogući. Pitanje je samo potrebe postojanja višestrukih mogućnosti izbora, kroz odabir u realnosti / društvu / zakonu / široj praksi već utemeljenih kategorija. Sve ostalo bilo bi nametanje, diskriminacija, netolerancija ili asimilacija.

Kompariranje aktuelnih različitih modela obrazovanja: Status maternjih jezika u prosvjeti Srbije i Hrvatske

Nimalo nije nevažno i posebno je praktično sagledati koncepte već utvrđenih odnosa između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika kada je u pitanju njihov status u obrazovnom sistemu Srbije i Hrvatske. Tako je, s ciljem konkretnijeg uvida u status bosanskog jezika u južnoslavenskoj međujezičkoj zajednici, Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu 2018. godine objavio i zbornik referata s međunarodnog stručnog skupa “*Jezik – sloboda – tradicija*”: *Društveno-politička stvarnost bosanskoga jezika u južnoslavenskoj jezičkoj zajednici*, koji je 29. 6. 2018. održan u Banjoj Luci, gdje se jasno moglo zaključiti da je bosanski jezik u povoljnijoj poziciji u obrazovnom sistemu Srbije, Hrvatske, Crne Gore, Makedonije i Slovenije, nego što je to u nekim dijelovima Bosne i Hercegovine. Konkretno, kad je riječ o odnosu srpskog i hrvatskog prema bosanskom jeziku, u Srbiji i Hrvatskoj se u prosvjeti uče srpski, odnosno hrvatski jezik, ali je za Bošnjake organizirana i mogućnost učenja bosanskog jezika – u Hrvatskoj trenutno kroz izborni predmet *Bosanski jezik i kultura*, nakon što je tamošnje *Ministarstvo obrazovanja i športa* 2017. dalo pozitivno mišljenje o pripadajućem nastavnom planu i programu za ovaj predmet (v. Kalajdžija 2018); a u Srbiji se bosanski jezik pozicionirao u školstvu već 2004. godine, prvo kao *Bosanski jezik s elementima nacionalne kulture* (slično kao danas u Hrvatskoj, izborni predmet), da bi

se od 2013. prešlo na sistem kompletnog obrazovanja na bosanskom jeziku gdje je tamošnje ministarstvo dalo odobrenje i za štampanje pripadajućih udžbenika (v. Kalajdžija 2018). Interesantno je da se u konkretnoj realizaciji nastave pojavljuje i model po kojem se u Srbiji kao poseban predmet (i bošnjačkoj djeci) predaje *Srpski kao maternji jezik*, a bosanski jezik se sluša u redovnoj proceduri učenja maternjeg jezika i književnosti kao (odvojeni) predmet *Bosanski jezik i književnost* (v. Hodžić 2018). Bošnjaci u Hrvatskoj pohađaju u redovnoj proceduri nastavu iz predmeta *Hrvatski jezik i književnost*, a u izbornoj nastavi se opredjeljuju za *Bosanski jezik s elementima nacionalne kulture*. Dakle, u oba slučaja, i u Srbiji i u Hrvatskoj bosanski jezik se pohađa kao predmet odvojen od srpskog, odnosno hrvatskog jezika.²⁰

Indikativno je da je u Bosni i Hercegovini obrazovanje u administrativnom smislu vezano za različite nivoe vlasti. Tako se po posebnom modelu radi u Brčkom, po drugom modelu u entitetu Republika Srpska, a opet po različitim modelima u različitim kantonima Federacije BiH. Razlika između Srbije i Hrvatske i posebnih različitih modela obrazovanja u Bosni i Hercegovini jeste u tome što su kod nas u pitanju konstitutivni narodi, a u Srbiji i Hrvatskoj Bošnjaci svoja prava na maternji jezik ostvaruju kao manjinske zajednice. Praktično, i kod nas bi se na nivou različitih obrazovnih sistema moglo govoriti i o manjinskim zajednicama i o ravnopravnim konstitutivnim narodima, posebno ako se uzmu u obzir rezultati posljednjeg popisa stanovništva. S tim u vezi, u Kantonu Sarajevo govorimo o oko 9.000 stanovnika koji su na popisu stanovništva registrovani da govore srpskim, odnosno nešto preko 11.000 stanovnika kao govornika hrvatskog, dok je bosanski zastupljen s nešto preko 370.000 od ukupno nešto preko 400.000 stanovnika, tačnije, ukupno 413.593 – što će reći da prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva preko 90% stanovnika Kantona Sarajevo jesu govornici bosanskog jezika. U bh. entitetu Repulika Srpska, s nešto preko 1 milion i 200

²⁰ Indikativno je da je u Bosni i Hercegovini obrazovanje u administrativnom smislu vezano za različite nivoe vlasti, iako je u RBiH postojalo ministarstvo obrazovanja na nivou države.

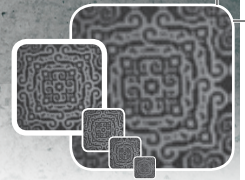
hiljada stanovnika, nešto preko milion ih je registrovano kao govornici srpskog (tačnije, 1.013.178), što će reći da nešto preko 80% stanovnika entiteta RS po posljednjem popisu govori srpski. I pored po popisu predominantno većinski prisutnog bosanskog jezika u Kantonu Sarajevo, opet se službeno daje mogućnost izbora i srpskog, odnosno hrvatskog jezika. Valjda bi analogijom reciprociteta ista prava trebala biti osigurana i u obrnutom slučaju, posebno s obzirom na to da se bosanski jezik kao nastavni predmet samostalno tretira u Srbiji i Hrvatskoj. A tako i srpski i hrvatski.²¹ Pitanje bilo kakvog spajanja ovih predmeta u jednu cjelinu moralo bi biti pitanje koje se u najmanju ruku tiče i cijele Srbije i cijele Hrvatske, zato što se postavlja poziv na odgovornost pred onoga koji je “spojio srpski i hrvatski kao razdvojene jezike”, npr., ne pitajući o tome odgovorne i ovlaštene ljude i institucije srpskog, odnosno hrvatskog jezika. Zato bi, u konačnici, pitanje spajanja ovih jezika u jednopredmetni model možda moglo biti ostvarljivo, ali uz svjesnost o neminovnoj redukciji nastavnih sadržaja pojedinačno (gledajući odvojene planove za izučavanje ovih jezika) i uz apsolutni dogovor i jedne i druge, a u našem slučaju i treće strane.²² Također, postavlja se onda i pitanje nametanja “trojezičnog modela” nekome ko takav model naprosto ne želi (nemajući dovoljno argumenata da bi ga prihvatio), pa će se onda opet morati ostaviti mogućnost i samostalne prosvjetno-pedagoške prakse kada govorimo o južnoslavenskim jezicima pojedinačno.

Medijsko izvještavanje o učenju maternjeg jezika u Kantonu Sarajevo

Savim je realno utvrditi da je u modernom dobu uloga medija presudna u stvaranju javnog mnijenja, globalne slike svijeta ili čak i određenih kompletnih vlastitih pogleda na svijet. U tom smislu,

²¹ Korak dalje otišla su službena državna ministarstva obrazovanja u Srbiji i Hrvatskoj, pa je sredinom juna ove godine otvoren lektorat hrvatskog jezika u Novom Sadu, sporazumno ispred Ministarstva znanosti i obrazovanja RH i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

²² Bečki i Novosadski dogovor bili su primjer uspostave jezičkog zajedništva.

mediji su u stanju da na jedan način kreiraju stvarnost, koja se kao takva sve više posmatra upravo kroz medijsku sliku svijeta koja nije i ne mora da bude istinski odraz realne stvarnosti. Zato nije nevažno sagledati ulogu medija u percepciji bilo kojeg društvenog fenomena, a tako i jezika. Govoreći o bosanskom jeziku i medijima možemo se složiti da je, naročito u posljednje vrijeme, bosanski jezik (a time i maternji jezik uopće) na jedan način popularna tema u medijima i sigurno je da postoje i tačno prepoznatljivi razlozi za to, a oni se mogu sagledati kroz probleme koje sam bosanski jezik ima u vlastitom putu pozicioniranja u društvu. Međutim, često se i ono “popularno” sagledava u percepciji kao pojavnost s negativnim predznakom, pa popularno prerasta u populističko. Tako se i površnim pristupom temi skoro pa na dnevno-političkoj osnovi govori u medijima o jako ozbiljnim temama koje se inače postavljaju kroz cijele simpozije, naučne skupove ili, u svakom slučaju, u institucije nauke.

Bilo kako bilo, mediji mogu stvoriti iskrivljenu sliku realnosti što se iz kognitivnolingvističke perspektive sagledava u teoriji okvira (*framing*). Kada u javnom prostoru više puta, iznova i iznova, dovedite u vezu određene pojavnosti, takve aktivnosti rezultiraju time da će svako buduće spominjanje jedne od datih pojavnosti neminovno u našoj svijesti probuditi (evocirati) i onu drugu, i time se ogleda moć jezika u kreiranju načina mišljenja.

Language gets its power because it is defined relative to frames, prototypes, metaphors, narratives, images, and emotions. Part of its power comes from its unconscious aspects: we are not consciously aware of all that it evokes in us, but it is there, hidden, always at work. If we hear the same language over and over, we will think more and more in terms of the frames and metaphors activated by that language. And it doesn't matter if you are negating words or questioning them, the same frames and metaphors will be activated and hence strengthened. (Lakoff 2004: 15)

Način na koji o jeziku dominantno govorimo i slušamo u javnom prostoru neminovno će proizvesti i globalni način mišljenja o datoj

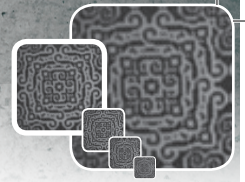
temi. Tako nije nepoznato da pitanje jezika kao teme uvijek izazove stanovitu medijsku pažnju kod nas. Aktuelno, i zapravo skoro pa uvijek aktuelno, pitanje maternjeg jezika u obrazovnom sistemu Kantona Sarajevo isto tako nije ostalo van medijske pažnje, naprotiv.²³ Čak je i šef misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini (gospodin Bruce Berton) javno reagirao, dajući (opet kroz medije) vlastito obrazloženje ovog pitanja. Također, Ambasada Sjedinjenih Američkih Država (preko Maureen Cormack, u svojstvu ambasadora SAD-a u BiH) posredno se uključila u raspravu kod sličnog pitanja koje se nekoć pojavilo u Jajcu, gdje je cijela rasprava u javnosti dobila obrise otvorenog polemiziranja o diskriminaciji i segregaciji.²⁴

Praktično, ovaj postupak mogao bi se okarakterizirati kao, bilo to svjesno ili ne, u strategiji poznato odmicanje od teme ili etiketiranje jedne pojave drugom, kroz često namjerno skretanje sa suštinski određenog tematskog kolosijeka s ciljem manipulativnog skretanja pažnje s glavne teme, ili s ciljem izbjegavanja svakog suštinski usmjerenog polemiziranja o već utvrđenoj ili željenoj predstavi o svijetu koja se ovakvim postupkom ima smatrati nedodirljivom, tj. neupitnom. I ovaj postupak se upravo uklapa u spomenutu teoriju okvira, ili *framing* (Lakoff 2004: 15). Tako se planski u javnom prostoru može učvrstiti vlastito jednostrano mišljenje, stav ili postupak, koji često i ne mora imati nikakvog utemeljenja u stvarnosti. Umjesto da sveobuhvatno raspravljate o suštinskim pitanjima i problemima, jednostavnije je problem okvalificirati, nadjenuti mu neko drugo ime, i time ga u javnom prostoru svrstati u već prepoznatljivu predstavu o životu, svijetu i radu ljudi.²⁵

²³ Već je 2017. godine nakon prve novije Instrukcije kojom se nastojalo urediti imenovanje maternjeg jezika u sarajevskim osnovnim školama izazvana velika medijska pažnja tim povodom, uz dominantne stavove o tome kako je riječ o diskriminaciji, segregaciji i uskraćivanju prava.

²⁴ Slučaj u Jajcu je po svemu specifičan. U jednoj školi djeca koja neće da se odvajaju asimiliraju se u jednonacionalni plan i program. U drugoj školi im se na zahtjev roditelja, iako ne u zakonskim okvirima, omogućava odvojeno pohađanje nacionalne grupe predmeta – što nije predviđeno za konstitutivne narode, već za nacionalne manjine.

²⁵ Slična strategija prisutna je u globalnim kretanjima kroz parcijalnu kvalifikaciju nekih negativnih javnih pojavnosti i događaja kao terorističkih, čime ste, bez da imate potrebu sveobuhvatno sagledavati dato pitanje, već unaprijed sve to svrstali u poznate, pre-

Indikativno je da se pitanje segregacije i diskriminacije, također, javilo već u prvim medijskim izvještajima povodom spomenute Instrukcije Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo kojom se tražilo usaglašavanje imena nastavnog predmeta s imenima službenih jezika. Podsjećamo se, Ministarstvo je 28. 9. 2017. donijelo Instrukciju (Izvor 3) broj: 11-04-38-27994-1/17, kojom se tražilo da se pitanje naziva i upotrebe jezika u školstvu usaglasi sa zakonskim odredbama²⁶ po kojima u formulaciji može da se bira jedan (neki, bilo koji) od tri službena jezika, s tim da se spomenuta instrukcija odnosila na osnovno obrazovanje. Slično, od 1. 11. 2018. godine Ministarstvo je uputilo novu Instrukciju (Izvor 4), nazvanu *Instrukcija o pisanju naziva nastavnog predmeta* broj: 11/04-38-sl./18, kojom se ovaj put i od osnovnih i od srednjih škola tražilo sljedeće: “U javnim ispravama, u odjeljenskoj knjizi i ostaloj pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji naziv nastavnog predmeta pisati u skladu s izborom roditelja / staratelja učenika kao: **Bosanski jezik i književnost**, odnosno: **Hrvatski jezik i književnost**, odnosno: **Srpski jezik i književnost**.”²⁷ (v. Izvor 4) Obje navedene instrukcije popraćene su anketnim listićem po kojem se nudio izbor bilo kojeg od tri navedena jezika.

U aktuelnoj dnevnoj štampi, konkretno u *Oslobođenju*²⁸ od 10. novembra 2018, povodom ovih pitanja pojavio se tekst pod (negativno intoniranim) naslovom “Lingvisti se čude ministru”, gdje je novinarka ponudila izjave dr. Hanke Vajzović, u kojima se, između ostalog, moglo (u zaključcima) pročitati sljedeće: “Ključna je riječ, očito – **segregacija** kojoj je uzrok (politička) manipulacija, a posljedica **diskriminacija**

poznatljive i javosti probavljive kvalifikacijske okvire. Obrnutom strategijom, u javnom prostoru je dovoljno svoje postupke okarakterizirati “po minusu”, tj. po suprotnosti (diferencijaciji) da biste bili shvaćeni pozitivno – npr. kada određenu pojavnost označite antifašističkom (jer suprotno od lošeg sigurno mora da bude nešto dobro i pozitivno).

²⁶ Instrukcija je i imenovana kao Instrukcija za postupanje u skladu sa Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju (“Službene novine Kantona Sarajevo” broj 23/17 i 33/17).

²⁷ Vijest o ovom objavljena je 1. 11. 2018, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/skole-u-ks-ce-od-roditelja-traziti-da-se-opredijele-za-naziv-maternjeg-jezika-njihove-djece/181101136#1> (Pristup 3. 11. 2018)

²⁸ Konkretno, ovdje analiziramo tekstove u *Oslobođenju* kao štampanom mediju s dugom tradicijom. Svojevremeno, upravo je *Oslobođenje* pratilo pozicioniranje bosanskog jezika u društvu devedesetih godina prošlog vijeka.

(istakao J. H.)²⁹ Nešto ranije, samo tri dana nakon upućene aktuelne Instrukcije iz Ministarstva, u *Oslobođenju* od 3. novembra 2018. pojavio se tekst pod opet negativno intoniranim naslovom “Jezička instrukcija na štetu djece?”, u kojem se, opet u zaključnim razmatranjima, daje jedna izjava koja je stigla iz Vijeća roditelja, za koje se kaže: “Naglasili su da ne žele da Sarajevo, koje je i u svojim najtežim danima pokazalo toleranciju³⁰ i protivljenje svakoj vrsti **diskriminacije**, postane dio ozračja gdje se nazire mogućnost **segregacije** bilo koga (istakao J. H.)³¹ S jednako negativno intoniranim naslovom, u *Oslobođenju*³² je 9. novembra 2018. objavljen tekst: “Tragom instrukcije o izboru jezika u školama: Sve radimo protiv djetinjstva i mladosti”, u kojem se od dr. Senahida Halilovića prenosi sljedeće:

Dr. Senahid Halilović, redovni prof. Filozofskog fakulteta UNSA, kaže nam da je stav o ovome iznio prošle godine. Tada je rekao da Instrukcija nije dobra, da vodi nacionalnom podvajanju u osnovnim školama KS-a i “znači pristajanje na ustaljenu praksu **segregacije** učenika po nacionalnom osnovu širom BiH” (istakao J. H.)³³

U istom tekstu je data izjava dr. Zehre Hubijar, kao metodičara nastave maternjeg jezika, koja je poručila da je “insistiranje na promjeni naziva jezika i književnosti kao nastavnog predmeta u nastavnim planovima i programima u ovom vremenu nepotrebno”, sa zaključkom: “I u uslovima rata ovdje je doteklo pameti i urađena je instrukcija da naziv nastavnog predmeta ima sadašnje tri odrednice.”³⁴ Stoga je posebno važno sagledati i historijat cijelog ovog problema i osvrnuti se na sve dosadašnje “instrukcije” koje se tiču ovog ili sličnih pitanja.³⁵

²⁹ *Oslobođenje*, 10. novembar 2018, 5.

³⁰ Ova tolerancija se upravo odnosila na tri službena jezika priznata u zakonu RBiH.

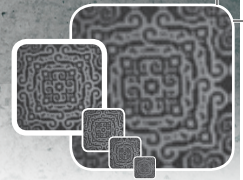
³¹ *Oslobođenje*, 3. novembar 2018, 12.

³² Ovdje kao izvor koristim internetsku stranicu *Oslobođenja* datu u sljedećoj fusnoti.

³³ <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/tragom-instrukcije-o-izboru-jezika-u-skolama-sve-radimo-protiv-djetinjstva-i-mladosti-407393> (Pristup 11. 11. 2018)

³⁴ Isto.

³⁵ U spomenutom tekstu dr. Hubijar se dotakla i pitanja odnosa prema drugim sredinama u kojima se na drugačiji način tretira maternji jezik u prosvjeti, upitavši se: “Hoće li dijete koje otputuje u sredinu udaljenu 100-tinjak kilometara tražiti priznavanje ocjene

“Segregaciju” možemo naći i kod oglašavanja OSCE-a, gdje se povodom ovih pitanja ističe sljedeće: “Puna provedba pomenute pravne odredbe Zakona, na osnovu koje je izdata ova Instrukcija, može dovesti do potpune **segregacije** djece u Kantonu Sarajevo, što ne doprinosi procesu pomirenja (istakao J. H.)”³⁶ – što je ista ona izjava OSCE-a i njegovog šefa gospodina Bertona koja je bila došla kao reakcija na Instrukciju iz 2017. godine.

U *Oslobođenju* je 19. novembra 2018. objavljen i pozitivan stav o *Instrukciji o pisanju naziva nastavnog predmeta* koju je donijelo sarajevsko Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade, gdje se pod pozitivno intoniranim naslovom “Odabir jezika nije ideološko učitavanje” daju izjave direktora Instituta za jezik Univerziteta u Sarajevu dr. Alena Kalajdžije, gdje stoji:

Ministarstvo se, pozivajući se na zakone o osnovnom i srednjem obrazovanju i odgoju, konkretnije bavi principom i načinom unošenja podataka u vezi s upotrebom vlastitog maternjeg i u ovom slučaju službenog jezika: bosanskog ili hrvatskog ili srpskog. Ovim je osigurano pravo svakom pojedincu, odnosno učeniku, roditelju ili staratelju djece da odabere vlastiti jezik, da ga imenuje i da ga proučava kroz nastavne sadržaje.³⁷

Dr. Kalajdžija se u svojoj izjavi, između ostalog, osvrnuo i na potrebu skretanja pažnje na područja gdje su prava ugrožena, a ne na ona gdje su osigurana, ne propuštajući da navede i pojam segregacije:

Oštrice kritike i preispitivanja javnog mnijenja trebaju biti usmjerene u onom pravcu gdje su ugrožena elementarna prava učenika i drugih koji se služe nekim službenim jezikom,

iz ‘njegovog’ jezika u nekom drugom programu i ‘drugom’ a i njegovom jeziku? Da li bi prethodno moglo da znači da se, stoga što u našoj blizini postoje imenovanja i učenja drugih jezika, mi moramo potruditi da u svoje sadržaje uključimo i te druge, ‘tuđe’ sadržaje i tako promijenimo svoje da bismo bili prepoznatljivi drugima?”

³⁶ <http://ba.n1info.com/Vijesti/a295698/Berton-o-instrukciji-Ministarstva-za-obrazovanje-KS.html> (Pristup 7. 11. 2018)

³⁷ <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/odabir-jezika-nije-ideolosko-ucitavanje-408911> (Pristup 20. 11. 2018)

a ne tamo gdje su ta prava osigurana. Upravo princip jezičke slobode mora biti promoviran u cijeloj državi, bez kalkuliranja vlastitim ili tuđim jezičkim identitetom, i gdje je **segregacija** na djelu, posebno imajući u vidu pozitivne društvene i političke prilike u regiji, ali i šire (istakao J. H.).³⁸

Pod pozitivnim prilikama u regiji ovdje se nesumnjivo mislilo na osiguranje prava bošnjačkoj djeci u Srbiji i Hrvatskoj da u službenim obrazovnim institucijama uče svoj maternji bosanski jezik, što nije slučaj s nekim područjima u Bosni i Hercegovini. Naročito je važno da se kroz ove stavove “pravo izbora vlastitog jezika” posmatra kao princip jezičke slobode i pitanje koje je uređeno zakonom, naukom i strukom, gdje se upozorava da u Bosni i Hercegovini još ima onih kojima takvo pravo nije omogućeno:

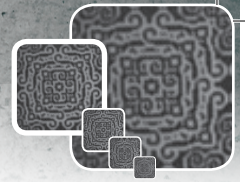
Riječ je o uređenju oblasti koje su definirane i sa stanovišta zakona i sa stanovišta struke, ali i faktičkog stanja, a posebno je to važno kada se, nažalost, ima u vidu parcijalni pristup navedenom problemu, gdje se jedna uredba, usklađena sa zakonom i, u krajnjem slučaju, strukom, posmatra kao fenomen koji traži dodatne komentare, zaboravljajući pri tome svu kompleksnost države Bosne i Hercegovine, u kojoj, kao što je poznato, svi građani i govornici službenih jezika nisu u jednakoj poziciji u odabiru jezika, pa čak ni u njegovu imenovanju ili praktičnom učenju ili izučavanju.³⁹

Već svojom izjavom za medije povodom prošlogodišnje (2017) instrukcije nadležnog ministarstva, kao šef Odsjeka za bosanski, hrvatski i srpski jezik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, dr. Ismail Palić nedvosmisleno je istakao vlastito viđenje suštinskih pitanja kojih se Instrukcija dotiče, fokusirajući se na neutemeljenost termina BHS jezik:

Kada je riječ o samom tom problemu, Palić je naveo da je potpuno jasno da formulacija BHS jezik nije održiva, jer **nije**

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

naučno zasnovana niti historijski potvrđena. Ona je naprosto činovničko-administrativna izmišljotina u Kantonu Sarajevo. Neprihvatljiva je jer nije naučno zasnovana, a **vrlo je i štetna jer se njome u konačnici oduzima autonomnost i jednom i drugom i trećem jeziku.** Prema tome, ona je neodrživa. Besmisleno je bilo kakvo tročlano imenovanje. Niko u Bosni i Hercegovini, niti bilo gdje drugdje, normalno svoj jezik ne naziva na taj način. Svako prirodno naziva svoj jezik onako kako je to uobičajeno u njegovoj kulturi. Prema tome, svakome, dakle i svakom učeniku, treba omogućiti da svoj jezik naziva onako želi, tj. jednim od triju ustavnih imena, rekao nam je Palić. Kao lingvist i stručnjak u toj oblasti **pozvao je roditelje da se izjasne o imenovanju jezika i nastavnoga predmeta** i time ostvare svoje zakonsko pravo i svoju obavezu da se nastavni proces uvede u okvire zakonitosti (istakao J. H.).⁴⁰

Slično, u jednoj od izjava dr. Palića se kaže sljedeće:

Zbog toga je Ministarstvo obrazovanja i nauke kao najodgovorniji kantonalni organ izvršne vlasti u toj oblasti već davno moralo reagirati. Osim toga, ne postoji jezik koji se imenuje tim imenom; ono je posve nakaradno i čist je proizvod administrativno-činovničke nepismenosti. Takvo karikaturno ime u osnovi krši zakonom priznato pravo svakog građanina na imenovanje vlastitog jezika i dodatno zbunjuje našu djecu. Niko u Bosni i Hercegovini ne naziva svoj jezik tročlanim imenom, prema tome nema nikakva razloga da takav naziv postoji u bilo kojem obliku.⁴¹

Kao jedan od utjecajnijih bosnista dr. Dževad Jahić je također kroz medije dao vlastito viđenje instrukcije nadležnog ministarstva o pitanju imenovanja jezika i nastavnog predmeta u sarajevskim školama.

⁴⁰ <https://www.radiosarajevo.ba/metromahala teme/ismail-palic-nazivom-bhs-se-oduzima-autonomnost-sva-tri-jezika/278141> (Pristup 2. 11. 2018)

⁴¹ <http://www.zurnal.info/novost/20732/inicijativu-za-naziv-jezika-u-sarajevskim-skolama-podnio-je-direktor-os-fatima-gunic> (Pristup 3. 11. 2018)

“Ta inicijativa Ministarstva, to je samo po sebi jedna inicijativa koja uopće nema svoga utemeljenja.” – izjava je dr. Jahića izrečena u kontekstu: “U zemlji u kojoj je jasno šta postoji kao kulturno naslijeđe – i djeca, i govornici bosanskog jezika – da se izjašnjavaju roditelji, da biraju – ne može se birati svoj jezik, mora se imati svijest o tome koji je tvoj jezik, ti ga ne biraš. Ako mi biramo oca i majku, onda ćemo birati jezik.”

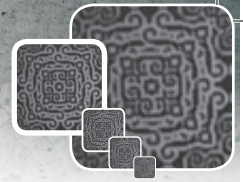
Dr. Jahić je sasvim u pravu kada govori o mogućnostima odabira – jer se ne možete opredjeljivati za nešto što jeste, opredjeljujete se samo za nešto što niste, odnosno za nešto što želite biti. Ili, kako je to već primijećeno:

Termini jezika srpskohrvatski, hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski, i Novosadski dogovor u kojem Muslimani (Bošnjaci, op. a.) nisu sudjelovali, ne obavezuju Muslimane kao narod, ta obaveza tjerala bi ih, sada, poslije toliko godina, da se opredjeljuju za jezik kao što su se, a to je nekulturno i sramno, morali niz decenija opredjeljivati za neku naciju. (Isaković 1994: 272)

Zanimljivo je da je (kao javni servis) Federalna televizija u *Dnevniku 2* na dan 2. 11. 2018. prenijela informaciju da je po instrukcijama iz nadležnog ministarstva riječ o (novom) “nazivu predmeta koji je do sada nosio naziv BHS jezik”, gdje se dodaje tvrdnja da: “Promjena koja se objašnjava isključivo zakonskim usklađivanjem i odnosi se na imenovanje maternjeg jezika u školskoj dokumentaciji ipak izaziva sumnje da je riječ o novim **podjelama i segregaciji**. (istakao J. H.)”, odnosno konstatacija: “i dok se u svim školama u FBiH koristio termin BHS jezik, kao oznaka za bosanski, hrvatski ili srpski jezik, u Kantonu Sarajevo to više neće biti tako.”⁴²

Opet uviđamo da se po pravilu skoro pa obavezno uz vijesti o Instrukciji koristi termin “segregacija”, s tim da ovdje imamo i netačnu informaciju da se termin “BHS jezik” koristio kao takav u svim drugim školama u Federaciji. Da se ne radi o izdvojenom ili bezazlenom

⁴² <http://www.federalna.ba/bhs/vijest/255043/nove-podjele-i-segregacija> (Pristup 2. 11. 2018)

slučaju, pokazuje i primjer emisije “Bh. dnevnik” Televizije Sarajevo, od 2. 11. 2018. godine, gdje se u najavnom tekstu za tematski prilog o Instrukciji sarajevskog Ministarstva obrazovanja moglo uočiti izrazito odsustvo preciznosti, jasnoće i tačnosti, što isto tako polučuje nizom dezinformacija u javnom prostoru kad je riječ o izvještavanju na datu temu:

Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo počelo je provedbu Instrukcije prema kojoj su škole dužne da provedu anketu kod roditelja da bi se u školskoj dokumentaciji upotrebljavao samo jedan od zvaničnih jezika u Bosni i Hercegovini. Godinama se u gotovo svim školama u Federaciji BiH koristio termin BHS jezik, što je oznaka za bosanski, hrvatski i srpski jezik.⁴³

Ispravak netačnog navoda o korištenju termina BHS jezik u Federaciji BiH dao je uživo u studiju TVSA dr. Sanjin Kodrić⁴⁴, dodavši da Instrukciju Ministarstva smatra pozitivnim iskorakom i da iz perspektive nauke i struke, te iz perspektive Zakona i Ustava, tu nema ništa sporno.⁴⁵ Važno je naglasiti da, iako kao pozitivno koncipiran medijski sadržaj, tematiziranje pitanja maternjeg jezika u sarajevskom školstvu ni u emisiji Bh. dnevnik TVSA nije prošlo bez spominjanja diskriminacije i segregacije. Na konstataciju voditelja kako “Postoje, međutim, prigovori da će se ovom Instrukcijom učenici razdvajati na etnonacionalnoj osnovi, da se tako u škole u Kantonu Sarajevo uvodi diskriminacija učenika pa i problem koji je već nazvan tri škole pod jednim krovom”⁴⁶ – spomenuti gost u studiju, dr. Kodrić, istakao je sljedeće:

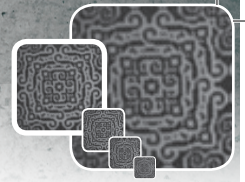
⁴³ Emisija Bh. dnevnik nalazi se dostupna na ovom linku: <https://www.youtube.com/watch?v=iMdj60NGqPw> (Pristup 10. 11. 2018). Upitno je da li je tačno objašnjenje za oznaku BHS.

⁴⁴ Pred razgovor s gostom u studiju TVSA data je i izjava gospodina Edina Forte, kao zastupnika u Skupštini KS i člana Naše stranke, koji se obraćao u ime stranke, negativno se određivši prema Instrukciji, kazavši da “ovo nije prioritet u sektoru obrazovanja”, odnosno “ovo je jedno političko pitanje, dalji pokušaj ideologizacije obrazovanja” – gdje nisu ponuđeni nikakvi argumenti koji bi potkrijepili navedene tvrdnje i gdje je u strategiji pristupa ovoj temi opet prisutno dodjeljivanje kvalifikativa, umjesto rasprava o konkretnim pitanjima.

⁴⁵ V. <https://www.youtube.com/watch?v=iMdj60NGqPw> (Pristup 10. 11. 2018)

⁴⁶ Fenomen tzv. “Dvije škole pod jednim krovom” i pitanje diskriminacije i segregacije ovdje jeste u podlozi neizostavna tema koja sama za sebe traži poseban osvrt. U tom smislu

valja prije svega sagledati stanje u svim bh. školama, odnosno cjelokupno bh. školstvo. Zatim, u slučaju fenomena “dvije škole pod jednim krovom” valja krenuti s analizom svih paralelizama u školstvu, a zatim i svih paralelizama u društvu, odnosno valja sa suštinske strane dati odgovor na pitanje otkud to da postoje dvije “iste” škole pod jednim krovom i u kakvom su one odnosu spram drugih škola u njihovom užem i širem okruženju. Tačnije, valja sagledati stepen integracije u bh. školstvu i tačno navesti primjere po čemu i u kojem obimu su djeca u našim školama “razdvojena”, odnosno spojena/integrirana. Zato treba obratiti pažnju na sljedeće. Sadašnji obrazovni sistem u BiH vuče svoje korijene iz već ranije uspostavljenih (formiranih) sistema obrazovanja, prije svega onog “bosanskog sistema obrazovanja” u okviru Republike Bosne i Hercegovine, a onda i onih obrazovnih sistema nastalih u okviru društvenog uređenja Republike Srpske, odnosno Hrvatske republike Herceg-Bosne, kao “srpskog”, odnosno kao “hrvatskog” sistema u obrazovanju. Tako je danas obrazovanje u Republici Srpskoj na nivou cijelog entiteta, a obrazovanje u Federaciji BiH “spušteno” je na kantonalni nivo, gdje, zavisno od kantona do kantona, dominira već spomenuti bosanski, odnosno hrvatski sistem obrazovanja, odnosno gdje su dominantno na snazi oba sistema paralelno. Zato ne postoji državno mistarstvo obrazovanja. Iz spomenutog paralelizma u FBiH nastaje fenomen “dvije škole pod jednim krovom” što, zapravo, nisu “podijeljene škole” već su to “ne do kraja ujedinjene škole” – zato što, pogledamo li s druge strane, osim što učenike “razdvajamo” na dvije škole pod istim krovom, nije ništa neobično da učenike razdvajamo u dvije iste škole na istočnoj i zapadnoj strani grada, npr. tako u Mostaru postoje dvije elektrotehničke škole na različitim obalama Neretve, dvije mašinske (strojarske) škole, dvije saobraćajne (prometne) škole, dvije medicinske, dvije ekonomske itd. I sve to u istom gradu, u istom sistemu obrazovanja – u istom kantonu. Tu su i dva “odvojena” pedagoška zavoda (Pedagoški zavod Mostar i Zavod za školstvo Mostar). Uključimo li ovdje faktor maternjeg jezika i književnosti ili nacionalnu grupu predmeta u cjelini, postavlja se logično pitanje – u kojem stepenu su sve naše škole integrirane, odnosno podijeljene? Imamo primjer škola u kojima učenici sve predmete slušaju zajedno, a po vlastitom izboru odvojeno slušaju vjeronauku ili maternji jezik i književnost (primjer Brčkog). Ovdje učenike “dijelimo” po “izbornim predmetima” i nazovimo ga ovdje primjer br. 1. (Posebno je dobro poređenje odnosa naših jezika spram međusobnih odnosa četiri monoteističke religije. Sve su posebne, a imaju dosta ishodišnog.) Zatim, imamo primjere u kojima učenici nastavu slušaju u istoj zgradi, a dijelimo ih po smjenama, po spratovima, odnosno po različitim planovima i programima, ovdje primjer br. 2, kao primjer “škola pod istim krovom”. Dalje, imamo primjere u kojima učenici dijele iste okolnosti kao u primjeru 2, ali, umjesto da su “odvojeni” u jednoj školi pod istim krovom, odvojeni su u dvije potpuno samostalne i zasebne školske zgrade, i ovo je primjer broj 3. U poređnom analizom zaključujemo da najveći primjer “podjele” jeste primjer broj 3, a najveći primjer integracije (a najmanji primjer “podjele”) jeste primjer broj jedan. Dopunski uvid ovdje, bez kojeg slika stanja svakako nije kompletna, jeste pitanje karaktera “skroz odvojenih škola” – kojih je u BiH najviše. Škole naslijeđene iz obrazovnog sistema Republike BiH danas imaju tzv. federalne nastavne planove i programe, koji po strukturi pretenduju biti anacionalni, ali koji se doživljavaju kao bošnjački s obzirom na to da su (kao) rađeni za tzv. bošnjački dio Federacije BiH. U tzv. hrvatskom dijelu Federacije koriste se hrvatski planovi i programi naslijeđeni iz Hrvatske republike Herceg-Bosne kao čisti jednonacionalni programi. Sličan je nacionalni

Ti isti prigovori (o diskriminaciji i segregaciji, op. a.) su postojali i prošle godine, pa smo zapravo vidjeli upravo na primjeru prošle školske godine da nismo dobili razdvajanje učenika, da nismo dobili tri škole pod jednim krovom. Ništa se ovom Instrukcijom neće, niti treba, zapravo, izmijeniti. Stvari ostaju onakve kakve jesu bile; osim toga što svako dijete, svaki učenik u Kantonu Sarajevo, dobija mogućnost slobodnoga izbora jezika, svoga maternjeg jezika, jezika kojim govori.⁴⁷

Profesor Kodrić dodao je još da je sloboda izbora jedno od temeljnih ostvarenja čovječanstva uopće, pa je time i frapantno da se jedan demokratski čin slobode izbora proglašava uvodom u diskriminaciju, segregaciju itd.

Dodajemo ovdje važno zapažanje kako će uglavnom oni koji stoje na stanovištu da je pogrešno omogućiti djeci da odaberu bosanski, ili srpski, ili hrvatski jezik, isto tako biti na stanovištu da ovi jezici i ne postoje kao takvi, u smislu samostalnih jezika.

U već spomenutom *Dnevniku 2* FTV-a od 2. 11. 2018. nalazimo i sljedeće detalje:

Kao i prije godinu dana, i danas je struka podijeljena o ovom pitanju. Tako Edin Pobrić, profesor sa Odsjeka za komparativnu

srpski program za entitet Republika Srpska. Dodatno, u “bošnjačkom dijelu” Federacije djeluju, također, neke jednonacionalne škole, poput Katoličkog školskog centra “Sv. Josip” u Sarajevu. Slično, po programu Tuzlanskog kantona djeluju neki školski centri u entitetu Republika Srpska. Dodatno, u Brčko Distriktu djeluju jedinstvene škole, s jednim planom i programom, i one su najkonkretniji primjer integracije. No, i primjeri u kojima djeca jedne nacionalnosti pohađaju nacionalne škole drugih nacionalnosti, nekada po vlastitom izboru, a nekada jer nemaju izbora, mogli bi se okarakterisati kao primjeri asimilacije. S tim u vezi, strogo po zakonu gledajući, ne bismo trebali dovoditi u pitanje postojanje ni nacionalnih, ni vjerskih, niti bilo kakvih drugih specifičnih škola. Problem nastaje samo onda kada nemamo izbora. Mogućnost postojanja nekog četvrtog, potpuno anacionalnog programa, također bi za nacionalne grupacije predstavljao primjer asimilacije, osim ako bi bilo nekog drugog izbora. Zato integracijski procesi ne bi smjeli ići nauštrb bilo čijih prava, pri čemu bi se s ciljem izbjegavanja segregacije integracija preko diskriminacije pretvorila u asimilaciju. Moderno načelo tolerancije i demokratsko pravo na izbor moralo bi biti ispoštovano.

⁴⁷ V. <https://www.youtube.com/watch?v=iMdj60NGqPw> (Pristup 10. 11. 2018)

književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta u Sarajevu, smatra da je ova instrukcija samo **tjeranje mladih ljudi da se na početku svog života opredjeljuju i stvaraju razlike među sobom**. “Nažalost ona je u skladu sa zakonom, ali ministar obrazovanja morao bi imati neki senzibilitet. Ja jako navijam da će ministar Elvir Kazazović pokazati taj senzibilitet jer kad govorimo o jeziku, nominacija jezičkog izraza je stvar političkog dogovora – **mi ovdje govorimo štokavski**, a način na koji nazivamo te jezike je stvar onoga što se politika dogovorila” (istakao J. H.).⁴⁸

Slične izjave date su i od ostalih zastupnika negativnog mišljenja spram posljednje instrukcije nadležnog ministarstva kojom se u Kantonu Sarajevo regulira pitanje imenovanja nastavnog predmeta na kojem se izučava maternji jezik i književnost.

Tako je i dr. Zehra Hubijar u svojoj već spomenutoj izjavi na ovu temu između ostalog kazala i to da: “Roditelji nisu svjesni koje sve posljedice **ima izdvajanje jednog jezika i književnosti iz opet ‘jednog’ jezika** i ukupne svjetske i naše književnosti. (istakao J. H.)”⁴⁹, dok dr. Hanka Vajzović navodi: “U BiH, da ne idemo do susjednih država, imamo **jedan jezik** (istakao J. H.)”⁵⁰, a poznato je da, iako potpisuje autorstvo Pravopisa bosanskoga jezika, dr. Senahid Halilović jeste i potpisnik *Deklaracije o zajedničkom jeziku*.⁵¹

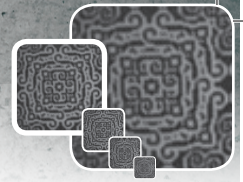
Isto tako, ovdje treba razdvojiti teze o zajedničkom jeziku od činjenica o jednom (ne do kraja jedinstvenom) gramatičkom sistemu koji baštine južnoslavenski jezici nastali iz iste porodice jezika (kao narodne redakcije staroslavenskog jezika), kao što, uostalom, i južnoslavenski narodi pripadaju jednoj grupi (međusobno u velikom procentu sličnih

⁴⁸ <http://www.federalna.ba/bhs/vijest/255043/nove-podjele-i-segregacija> (Pristup 2. 11. 2018)

⁴⁹ <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/tragom-instrukcije-o-izboru-jezika-u-skolama-sve-radimo-protiv-djetinjstva-i-mladosti-407393> (Pristup 11. 11. 2018)

⁵⁰ *Oslobođenje*, 10. novembar 2018, 5.

⁵¹ Deklaracija sama po sebi ima nekoliko stavki koje u najmanju ruku zahtijevaju dodatnu raspravu, posebno dio o jezičkim varijantskim razlikama koje su vezane za nacije i dio o jeziku kao uzroku podjela/razdvajanja (v. Hodžić 2018).

i bliskih) naroda koji (svako za sebe) baštine posebnu kulturu, historiju i tradiciju, koje su se međusobno uslijed niza društvenopolitičkih okolnosti znale i (nikada do kraja) približiti, u mjeri u kojoj ovi narodi mogu međusobno dijeliti ono što im jeste zajedničko.

No, interesantno je da, kada dr. Miloš Kovačević kao srpski lingvist brani tezu o lingvistički jednom jeziku, kao argumente navodi upravo slučajeve u kojima se na jednom mjestu nominalno ujedinjuju bosanski, hrvatski i srpski – za šta je, po Kovačeviću, prvi dobar primjer “bošnjačko Sarajevo” gdje se na Filozofskom fakultetu “izučava zajedno na studiju i bosanski, i srpski i hrvatski; i gdje je jedina razlika u čitavom studiju samo norma a sve ostalo je isto”, a kao drugi primjer Kovačević navodi slučaj izrade gramatike na Sorboni “za studente koji su studirali bivši srpskohrvatski” (to je ustvari Grammaire du bosniaque, croate, monténégrin, serbe, Institut d’études slaves, Paris 2012, čiji su autori Paul-Louis Thomas i Vladimir Osipov) – da bi Kovačevićeva zaključna konstatacija bila sljedeća: “Na početku je bio srpski, pa se on preimenovao u srpskohrvatski, pa onda, iz tog srpskohrvatskog nastali su drugi jezici.”⁵²

Za tradiciju i historiju bosanskohercegovačkog prostora i govornike bosanskog jezika, sasvim je irelevantna rasprava u kojoj su mjeri naši jezici bliski, s obzirom na to da su u višestoljetnom kontinuitetu ovdje svoj jezik Bošnjaci imenovali i upotrebljavali kao bosanski, i prije i poslije Bečkog književnog dogovora na kojem nastaje zajednički srpskohrvatski standard. Zato će vlastito pravo na tradiciju biti oduzeto svakim nametanjem nekog drugog nominacijskog rješenja i sadržaja koji se pod odabranom nominacijom podrazumijeva.

Jezik kao društvenopolitičko i zakonodavno-pravno pitanje

S obzirom na to da se aktuelna Instrukcija sarajevskog Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade, a kojom se uređuju pitanja imenova-

⁵² v. <https://www.youtube.com/watch?v=qF7iOxvq390&t=917s> (3. 11. 2018)

nja i učenja maternjeg jezika i književnosti u Kantonu Sarajevo, oslanja na zakonske odredbe, za polaznu osnovu ovdje uzimamo upravo zakonodavnoppravno pitanje maternjih jezika u Bosni i Hercegovini, specifično u Kantonu Sarajevo.

Iz odredbi Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju u KS uzima se formulacija “Nastava i drugi oblici odgojno-obrazovnog rada u školi izvode se na jednom od tri zvanična jezika konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, koji se imenuju jednim od tri naziva: bosanski jezik, hrvatski jezik ili srpski jezik.” (Čl. 7, stav 1).⁵³ Dodatno, u članu 6. stav 3. stoji: “Ne može se vršiti diskriminacija učenika pri prijemu, učešću u aktivnostima škole ili u bilo kojoj drugoj odluci vezanoj za tog učenika na osnovu toga što u školi, u usmenom ili pismenom izražavanju koristi bilo koji od zvaničnih jezika Bosne i Hercegovine.”⁵⁴ Slično, u Zakonu o srednjem obrazovanju u Kantonu Sarajevo stoji: “Zabranjena je diskriminacija zasnovana na upotrebi službenih jezika Bosne i Hercegovine u usmenom i pisanom izražavanju učenika, u skladu s članom 9. ovog zakona.”⁵⁵ Međutim, formulacija člana 9. nešto je drukčija nego član 7. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju, pa u članu 9. Zakona o srednjem obrazovanju u Kantonu Sarajevo stoji: “Nastava u školi se izvodi na zvaničnim jezicima konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, koji se imenuju jednim od tri naziva: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik.”⁵⁶ Iako razlika između dvije formulacije o izvođenju nastave “na jednom od tri zvanična jezika”, odnosno “na zvaničnim jezicima”, po značenju ne postoji, treba reći da je određenu pometnju u javnom prostoru izazvala sintaksički homonimna konstrukcija “na jednom od tri” koja kao takva potencijalno jeste dvosmislena.⁵⁷ Ovaj primjer spada u tzv. strukturnu dvosmislenost po obimu (engl. *Scope ambiguity*), gdje

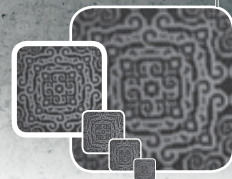
⁵³ http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/zakon_o_osnovnom_odgoju_i_obrazovanju_ks.pdf (3. 11. 2018)

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/zakon_o_srednjem_obrazovanju.pdf (3. 11. 2018)

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Iako je, također, dvosmislena formulacija “na zvaničnim jezicima” – što može da znači: na sva tri ili: na jednom, bilo kojem od njih?

spadaju strukture s pridjevima, brojevima, zamjenicama i drugim odredbenim riječima kao determinatorima značenja – pri čemu obim determinacije može varirati – iz čega se onda izvodi dvosmisleni karakter takve strukture. Zato je drugo ime za ovu vrstu dvosmislenosti *determinativni ambigvitet* (v. Hodžić 2017). Obimom determinacije ovdje dolazimo do mogućeg značenja: a) *na samo jednom od tri (ne i na druga dva)*; b) *na bilo kojem od ponuđena tri (na sva tri)*. Osim što broj *jedan* kao vrsta riječi (kao broj) jeste dio struktura koje imaju visok stepen ambigvitetnosti, odnosno, to su strukture koje pretenđu biti sintaksički homonimne⁵⁸, broj *jedan* je i kao vrsta riječi sam po sebi podložan transpoziciji i može da u funkcionalnom smislu označava isto što i neodređena zamjenica ili neodređeni član, kada *jedan* znači *neki*, ili kad ima funkciju da uputi na pojavnost, kao npr. neodređeni član u engleskom (*a, an*) koji i jeste nastao od broja *jedan* (*one > an, a*). Potvrdu da *jedan* može da znači *bilo koji* i da u tom slučaju gubi značenje broja (npr. tačno *jedan*, samo *jedan*) imamo i u literaturi: “Broj *jedan* se upotrebljava da označi nepoznato biće ili predmet. To znači da se upotrebljava umjesto neodređene zamjenice. Tada ovaj gubi sposobnost označavanja jedinki, ne označava ni broj nego neodređenost onog što se imenicom kazuje” (Ćorac 1974: 36). Slično, stoji i to da: “Broj *jedan* se vrlo često u našem jeziku upotrebljava – ne da se njim označi broj, nego više kao neka vrsta neodređenog člana” (Stevanović 1986: 313). Također, u Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, u članu (7) stoji: “Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u svim školama, u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine. Svi učenici će u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini.”⁵⁹ Ovdje je, formalno gledano, isto tako determinativno dvosmislena/homonimična konstrukcija “Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u svim školama”

⁵⁸ Primjer: *Svaki nastup Želje u kupu je pogledao jedan moj prijatelj*. a) *Jedan te isti moj prijatelj pogledao je svaki nasup Želje*. b) *Niko od mojih prijatelja nije pogledao svaki Željin nastup, ali je svaki nastup pogledao bar neko od mojih prijatelja (neko jedan, neko dva i sl.)* (v. Hodžić 2017).

⁵⁹ <http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/OkZakonOsnovonSrednjeObraztovanje.pdf> (Pristup 3. 11. 2018)

(1. Svi jezici konstitutivnih naroda upotrebljavat će se u svim školama; 2. U svim školama će se upotrebljavati neki od jezika konstitutivnih naroda). Da se ovdje ne radi samo o potencijalno dvosmislenim rečeničnim (sintaksičkim) strukturama, tome u prilog govore svi mogući različiti načini interpretacije same Instrukcije i samog zakona na kojem je ona utemeljena.

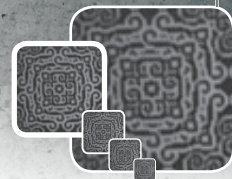
Formulacija “na jednom od tri” shvaćena je u javnom prostoru kao “na samo jednom, ne i na ostala dva”, pa je iz OSCE-a tim povodom stigla reakcija:

Izvođenje nastave isključivo na jednom od tri službena jezika nije u skladu s principima jednakosti svih jezika konstitutivnih naroda. Stoga, pravna formulacija navedena u novom Zakonu o osnovnom obrazovanju u Kantonu Sarajevo je neprihvatljiva i takođe nije u skladu s Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH. U toku procedure usvajanja novog kantonalnog zakona o osnovnom obrazovanju, Misija je upozorila nadležne kantonalne vlasti o ovom odstupanju, stoji u izjavi Bertona za N1.⁶⁰

Kako vidimo, direktno je navedeno i to da je neprihvatljiva data pravna formulacija i da nije usklađena s Okvirnim zakonom, što je, po prethodnim opservacijama, sasvim pogrešno izveden zaključak. Da ni ovo nije izdvojen slučaj (npr. uzrokovan nepoznavanjem prirode našeg jezika), pokazuje i citat iz programa TV Sarajevo, prema kojem su: “škole dužne da provedu anketu kod roditelja da bi se u školskoj dokumentaciji upotrebljavao **samo jedan od zvaničnih jezika u Bosni i Hercegovini**”, što je, opet, dvosmisleno u kontra smjeru – i što prije znači da se koristi samo jedan, a ne i ostali, nego da se koristi bilo koji od mogućih. Nažalost, ovakva nespretna formulacija sadržana je bila i u Instrukciji iz 2017. gdje je u objašnjenjima stajalo da se nastava izvodi “**samo** na jednom⁶¹ od tri zvanična jezika” (Izvor

⁶⁰ <http://ba.n1info.com/Vijesti/a220504/Berton-za-N1-Ne-koristite-jezike-u-svrhu-kreiranja-podjela.html> (Pristup 7. 11. 2018)

⁶¹ Mada je Ministarstvo 10. 10. 2017. izdalo “Saopštenje” u kojem je stajalo da se “u zvaničnu upotrebu **ne uvode novi jezici niti se iz upotrebe isključuje bilo koji od zvanično**

3, istakao J. H.), što je, svakako, izazvalo val zabuna i nedoumica u javnom prostoru. Zanimljivo je da nagrada “Max ven der Stoel” koja je 9. novembra 2018. u Haagu uručena učenicima iz Jajca koji su označeni kao svijetli primjer borbe protiv segregacije direktno podrazumijeva podršku asimilacijskom nastavnom planu i programu koji, istina, ne odvaja djecu, ali ih asimilira, upravo po modelu upotrebe “samo jednog” (a ne po mogućnosti izbor bilo kojeg od tri), čemu se i OSCE-e otvoreno protivi, dok, s druge strane, kvalifikuje jednonacionalni plan i program (u Jajcu) na sljedeći način: “Niko ovu nagradu ne zaslužuje više od vas i na to trebate biti ponosni”, kako je kazao gospodin Berton. Aktuelni šef misije OSCE-a u BiH ovom prilikom je dodao još i sljedeće:

Mnogi mladi ljudi odlaze iz države, a političari su, čini se, zadovoljni time što iskorištavaju mlade razdvajajući ih radi političkih ciljeva. Dvije škole pod jednim krovom su savršen primjer toga. Međutim, srednjoškolci iz Jajca su pokazali da je to moguće zaustaviti. Štaviše, oni trebaju inspirirati svakoga u BiH ko želi da prevaziđe etničku i nacionalističku politiku. (*Oslobođenje*, 10. novembar 2018, 4).

Navodno prevazilaženje etničkih i nacionalističkih politika kao inspiracija svim mladim ovdje je direktno povezano s asimilacijom kroz upravo prihvatanje drugog etničkog i nacionalnog, na jedan način i nacionalističkog, školskog programa i signal je mladima da prihvate ratnim posljedicama zacrtano stanje i u povratničkim naseljima bespogovorno prihvate školovanje “po tuđem” planu i programu – koji niti je integracijski, niti je tolerancijski, niti je nediskriminacijski. Vjerujemo da ovo nije prava mjera borbe protiv segregacije – prevazići svoj etnički plan i program školovanja time što bi se prihvatio tuđi. Naravno, ovakav scenarij nije nemoguć i ne treba ga pod svaku cijenu niti izbjegavati. Pogotovo zato što u konačnici i jeste bitniji

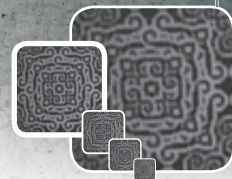
ustavom i zakonima prepoznatih jezika”, tj. da se radi o jeziku “za koji se prethodno opredijeli roditelj/staratelj učenika odnosno **ili bosanski jezik ili hrvatski jezik ili srpski jezik**.” (<https://mon.ks.gov.ba/aktuelno/novosti-sa-vlade/saopstenje-za-javnost-ministarstva-za-obrazovanje-nauku-i-mlade-ks-0>) (Pristup 9. 10. 2018)

kvalitet obrazovanja od njegovog nacionalnog i etničkog programa – pa nam se i dešava da učenici jedne etnije po vlastitom izboru upisuju kvalitetne etnonacionalne ili vjerske škole drugih etnija i religija. No, takav izbor ne bi smio da bude i jedini, pogotovo ne ako nije na stvari kvalitet obrazovanja, već diskriminatoran proces u stvaranju nemogućnosti vlastitog izbora. Da se ne radi o izdvojenom slučaju, već o dominantnoj percepciji naše društvene realnosti, svjedoči i izjava gospodina V. Inzka istim povodom. “Inzko je poručio da je ovo svijetli primjer mladih koji treba da služe kao uzor svima u BiH i jasna ilustracija kako mladi mogu zajedno raditi na izgradnji društva i države kakvu žele⁶²” (*Oslobođenje*, 10. novembar 2018, 4). Koliko je odgovornost javne riječi ovdje bitna i koliko je “javna riječ” kao dominantno mišljenje u medijima, odnosno javno mnijenje, ujedno i političko, a posebno i kognitivnolingvističko pitanje, svjedoče studije savremenih teoretičara kognitivnolingvističke orijentacije.

Zaključak

Ukupna sociolingvistička slika pitanja imenovanja i učenja maternjeg bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika govori u prilog tome da nimalo nije neobična praksa odvojenog pristupa ovim jezicima i njima pripadajućim školskim predmetima (u Srbiji, u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini). Suprotno, u praksi je prisutan asimilacijski model, i od presudne je važnosti u ovom kontekstu isticati da se asimilacijski procesi ne bi smjeli poimati i označavati kao integracijski. Model integracije tako bi morao biti postavljen kao medijalni, u odnosu na dvije krajnosti: asimilaciju i segregaciju, ali bi se u tom slučaju trebao naći najveći stepen integracije koji se ni po čemu ne bi mogao

⁶² Učenici u Jajcu su u svom naumu da se ne razdvajaju prihvatili jednonacionalni hrvatski asimilacijski model obrazovanja, u medijima poslali sliku s tri zastave, umjesto jedne, bosanske, kao integrativne zastave. Posebno je interesantno da je s ciljem uspješnije integracije iz upotrebe povučena međunarodno priznata bosanska (ne bošnjačka) zastava, pa zamijenjena novom. U praksi, integrativni procesi nisu uspjeli, pa se nova zastava uglavnom pripisuje Bošnjacima, odnosno drugi sve više koriste samo svoje nacionalne zastave, a ne i integrativnu, bosansku, državnu zastavu. Kako onda zajedno do izgradnje željenog društva i države?

okarakterizirati ni asimilacijskim, niti segregacijskim. U tom smislu jezik se mora posmatrati samo kao mali dio cjelokupnog obrazovnog sistema, a modele obrazovanja treba sagledavati u cjelini i komparirati ih prema širim modelima organizacije društva. U svemu ovome izvještavanje u medijima preko kojeg se formira javno mnijenje igra veoma značajnu ulogu u općem poimanju uloge jezika u obrazovnom sistemu u državi i okruženju. No, takvo izvještavanje obično je nepotpuno, jednostrano i površno. Zato, tek kad se svi modeli obrazovanja sagledaju u cjelini i kompariraju, tada možemo izvesti neke valjane i validne zaključke. Tako je već općepoznato da postoje jednonacionalni školski programi koji se u većini slučajeva označavaju asimilacijskim, u svim segmentima, pa i kod učenja maternjeg jezika (mada ima i sličnih modela koji se ne bi mogli okarakterizirati ni kao jednonacionalni niti kao asimilacijski). Zatim, postoji model u kojem su ovakvi programi dovedeni “pod isti krov” – što je kao pokušaj integracije primjer ne do kraja spojenih škola (različito od modela podijeljenih škola). Na kraju, imamo funkcionalne primjere stvarno integriranih modela obrazovanja (i društva) koji su po svim segmentima modeli s najvećim stepenom integracije i nultim stepenom segregacije i asimilacije. U pitanjima učenja maternjeg jezika i književnosti ovdje se afirmira demokratski princip tolerancije i ljudskih prava, bez posezanja za bilo kakvim nametanjima koji se mogu vezati za totalitarne i apsolutističke režime.

Izvori

“Saopćenje Ministarstva za obrazovanje, kulturu, nauku i sport RBiH”, *Oslobođenje*, 7. 4. 1995, 5. (Izvor 1)

Uputa Ministarstva obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo; svim osnovnim i srednjim školama na području Kantona Sarajevo, broj: 11-04-8-sl/11, od 9. 12. 2011. (Izvor 2)

Instrukcija za postupanje u skladu sa Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju (“Službene novine Kantona Sarajevo” broj 23/17 i

33/17); svim osnovnim školama Kantona Sarajevo, broj: 11-04-38-27994-1/17, od 28. 9. 2017. (Izvor 3)

Instrukcija o pisanju naziva nastavnog predmeta; osnovnim i srednjim školama na području Kantona Sarajevo, broj: 11/04-38-sl./18, od 1. 11. 2018. (Izvor 4)

Literatura

Baotić, Josip (2012): *Približavanje jeziku ili približavanje jezika*, Slavistički komitet, Sarajevo.

Ćorac, Milorad (1974): *Stilistika srpkohrvatskog književnog jezika*, Naučna knjiga, Beograd.

Dizdar, Mak (1979): “Marginalije u jeziku i oko njega”, *Život* 11–12, Sarajevo, 109–112.

Hodžić, Jasmin (2018): *Bosanski jezik – Statusna pitanja bosanskog jezika kroz historiju i historija nauke o bosanskom jeziku*, Simurg media i Internacionalni univerzitet u Sarajevu, Sarajevo.

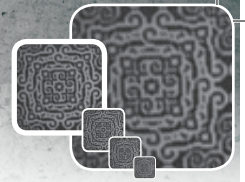
Hodžić, Jasmin (2017): *Tipovi sintaksičkog ambigviteta u bosanskom jeziku*, Doktorska disertacija u rukopisu, Fakultet humanističkih nauka Univerziteta “Džemal Bijedić” Mostar, Mostar.

Isaković, Alija (1965): “Nervoza u našem književnom jeziku”, *Odjek* 8, Sarajevo, 2.

Isaković, Alija (1970): “Varijante na popravnom ispitu”, *Život* 11–12, Sarajevo, 54–71.

Isaković, Alija (1994): *Antologija zla*, Ljiljan, Sarajevo.

Idrizbegović, Amira (1974): “Za konkretniju raspravu i aktivniji odnos prema problemima u praksi”, *Mostarsko savjetovanje o književnom jeziku (referati, diskusija, zaključci)*, Institut za

jezik i književnost u Sarajevu i NIP “Oslobođenje” Sarajevo, Sarajevo, 194–197.

Kalajdžija, Alen (ur.) (2018): *Zbornik referata Jezik – sloboda – tradicija: Društveno-politička stvarnost bosanskoga jezika u južnoslavenskoj jezičkoj zajednici*, Bosanska medijska grupa i Institut za jezik UNSA, Banja Luka.

Koroman, Veselko (1970): “Uvlake gredu – a postole stoje”, *Život* 11–12, Sarajevo, 18–46.

Lakoff, George (2004): *Don't Think of an Elephant – Know Your Values and Form the Debate*, Chelsea Green Publishing Company, Canada.

Lakoff, George (2006): *Thinking Points – Communicating Our American Values and Vision*, Farrar, Straus and Giroux, New York.

Lakoff, Geoge (2009): *The Political Mind – A Cognitive Scientist's Guide to Your Mind and Its Politics*, Penguin Books, New York.

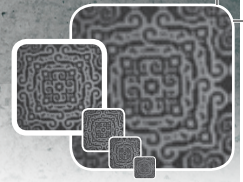
Maslo, Adi (2018): *Communicating Values in a Complex Society – A Frame Analysis of Addresses of Political Leaders in the Campaign for 2018 General Elections in Bosnia and Herze-govina* (In progress).

Peco, Asim (2001): “Muslimanski narodni govori i standarizacija našeg jezika”, *Anali GHB biblioteke* 11 (19–20), Sarajevo, 243–252.

Peco, Asim (1974): “O ravnopravnosti pisama, jeziku administracije, o bosanskohercegovačkom standardnom izrazu”, *Mostar-sko savjetovanje o književnom jeziku (referati, diskusija, zaključci)*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu i NIP *Oslobođenje* Sarajevo, Sarajevo, 107–110.

Peco, Asim (1970): “Tradicija i savremeni jezički problemi”, *Život* 11–12, Sarajevo, 84–94.

- Smailović, Ismet (1974): “Književnojezička politika – izraz zajedništva naroda BiH”, *Mostarsko savjetovanje o književnom jeziku (referati, diskusija, zaključci)*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu i NIP *Oslobođenje* Sarajevo, Sarajevo, 125–126.
- Smailović, Ismet (2003): “Putevi ka standardizaciji bosanskog jezika”, *Književni jezik* 21 (2), Institut za jezik, Sarajevo, 98–102.
- Stevanović, Mihailo (1986): *Savremeni srpskohrvatski jezik I. (Fonetika. Morfologija)*, Naučna knjiga, Beograd.
- Šipka, Milan (1975): *Jezički savjetnik*, Svjetlost, Sarajevo.
- Šipka, Milan (1970): “Jedan pogled na tradiciju narodnog jezika u Bosni i Hercegovini”, *Život* 11–12, Sarajevo, 104–108.

SOME SOCIOLINGUISTIC ASPECTS IN NOMINATION AND TEACHING OF MOTHER TONGUE AND LITERATURE IN BOSNIAN-HERZEGOVINIAN EDUCATION WITH A FOCUS ON CANTON

Abstract: This paper discusses the principles of language tolerance and the relationship between Bosnian, Croatian, Serbian and Serbo-Croatian. The paper offers both a synchronic and diachronic perspective, with a focus on educational and pedagogical practice (sector) and different concepts naming of mother tongue and literature in elementary and secondary schools in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo Canton specifically. In addition to the sociolinguistic approach to the problem, the paper offers a cognitive linguistic analysis of the wider community, i.e. media reporting, especially the role in creating different views on the mother tongue in the organization of educational and pedagogical work.

Keywords: mother tongue, education system, language policy, media reporting, framing.

Izjava autora o nepostojanju sukoba interesa i poštivanju općih etičkih kodeksa:

Autor potvrđuje da ne postoji nikakav stvarni ili mogući sukob interesa vezan za ovaj tekst te da je tekst napisan u skladu s etičkim kodeksima prema preporukama COPE (Comitee of Publishing Ethics).